

SULTAN İLAHİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Altı Aylık Hakemli Kısa Makale, Araştırma ve İnceleme Dergisi

Vol./Cilt: 1, Issue/Sayı: 1, ss. 14-26, December/Aralık 2023

Tefsîrû'l-Menâr'daki İncelikler*

Subtleties in Tafsîr al-Menâr

İbrahim Şimşek¹

Öz

Kur'ân, Allah'ın Cebrâil vasıtasıyla Hz. Peygamber'e indirdiği ve Hz. Peygamber'in bütün insanlığa tebliğ ettiği son ilahî kitaptır. Bu ilahî kitap belâği ve edebî özelliklerle indirilmiştir. Belâğatın zirve olduğu bir toplumda nazil olan Kur'ân-ı Kerim, bu döneme hitap etmektedir. Bu kadar etkili ve eşsiz değere sahip Kur'ân'ın edebî sözleri, tefsir ilminin inceleme alanına girmiştir. Dirâyet tefsir metoduyla meâni ilmi içerisinde Kur'ân'ın sözleri üzerine çok çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Tefsirlerde Kur'ân'ın sözleri üzerine yapılan çalışmalardan birisi de incelikler ile ilgilidir. Tefsir âlimleri, kendi tarzına uygun olarak Kur'ân âyetlerini yorumlayarak onların inceliklerini ortaya çıkarmışlardır. Bazı tefsirlerde dil ile ilgili incelikler ön plana çıkarken bazı tefsirler de amel yönlü incelikler ön plana çıkmaktadır. Tefsirlerde zikredilen amel incelikli örnekler âyetlerde ifade edilen ibadet, taat, tefekkür ve hikmet ile ilgili örneklerden oluşmaktadır. İncelik konusunu ele alan tefsirlerden birisi de *Tefsîrû'l-Menâr*'dır. Bu eserde incelik ile ilgili; dilbilgisi, kıraat ve anlam içerikli inceliklere yer verilmiştir. Bu çalışma okuma, tarama ve tespit metoduyla hazırlanmıştır. *Tefsîrû'l-Menâr*'da bulunan âyetler tespit edilerek Reşid Rızâ'nın konuyla ilgili yaklaşımları ifade edilmiştir. Konuyla ilgili âyetlerdeki incelik örnekleri tespit edilerek konular oluşturulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Tefsir, Kur'ân, Belâgat, Anlam, Nükte, İncelik.*

Öne Çıkanlar

- Kur'ân, ilahi kitap olmasının yanında edebî ve belâgat özelliklerine de sahiptir.
- İncelik sözlerdeki hikmeti ifade etmektedir.
- Reşid Rıza birçok hususta inceliklere değinmiştir.
- İncelikler konusu beyân ilmi içerisinde değerlendirilmektedir.
- Kur'ân Arap dilinin de etkisiyle eşsiz bir hazineye sahiptir.

* Araştırma Makalesi / Research Article, Geliş Tarihi / Date Received: 13.12.2023, Kabul Tarihi / Date Accepted: 21.12.2023, Yayın Tarihi / Date Published: 31.12.2023.

¹ Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Tefsir Ana Bilim Dalı, E-Mail: ibrahimsimsk38@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-3345-8591>

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Şimşek, İbrahim. "Tefsîrû'l-Menâr'daki İncelikler". *Sultan İlahiyat Araştırmaları Dergisi (SİAD)* 1/1 (Aralık. 2023), 14-26. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10414551>

Abstract

The Qur'an is the last divine book that Allah revealed to the Prophet Muhammad through Jabrâil and that the Prophet Muhammad conveyed to all of humanity. This divine book was revealed with eloquence and literary qualities, addressing the society at the peak of eloquence. The literary words of the Qur'an, possessing such significance and uniqueness, have become a subject of investigation in the realm of Tafsîr (exegesis). Scholars of Tafsîr have meticulously analyzed the words of the Qur'an, shedding light on numerous aspects. Various studies have been undertaken on the Qur'an's words within the discipline of 'ma'ani' (meaning) through the dirâyet method of Tafsîr. Among the studies in Tafsîr concerning the words of the Qur'an are those focusing on nuances, wit, and subtleties. Exegetes, in alignment with their own interpretative styles, have elucidated these subtleties in Qur'anic verses. While some Tafsîrs emphasize linguistic subtleties, others prioritize practical implications. One of the Tafsîrs that addresses the topic of nuances and subtleties is "*Tafsîr al-Menâr*." In his work, Rashid Rızâ has incorporated linguistic, recitation, and semantic subtleties. This study was prepared using a method of reading, scanning, and identifying. Verses found in "*Tafsîr al-Menâr*" were identified, and Rashid Rızâ's perspectives on the topic were ascertained. The subtleties and nuances in the related verses will be identified and subsequently categorized.

Keywords: *Tafsîr, Qur'an, Rhetoric, Meaning, Wit, Subtlety.*

Highlights

- In addition to being a divine book, the Quran also has literary and rhetorical features.
- The wisdom in jokes and subtleties is expressed through words.
- Reşid Rıza has touched on subtleties in many matters.
- The subject of wit and humor is considered within the scope of eloquence in science.
- The Qur'an possesses a unique treasure, influenced by the Arabic language.

1. Giriş

Kur'ân, ilahi kitap olmasının yanında etkili edebî ve belâgat sözlerine de sahiptir. Bu nedenle Kur'ân, sahip olduğu içeriklerle eşsiz ve bulunmaz hazineler içermektedir. Kur'ân'ın eşsiz hazinelerinden birisi üslubu ve sözleridir. Bu mübarek sözler, her açıdan önemli olup araştırmacılar için bulunmaz fırsatlar sunmaktadır. Kur'ân'ın etkileyici ve edebî sözleri tefsir ilminin inceleme alanına girmiştir. Tefsirlerde yer alan edebî analiz konuları, meâni ilmi içerisinde değerlendirilmiştir. Dirâyet tefsirlerde, meâni ilmi içerisinde Kur'ân'ın sözleri üzerine çok çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Tefsirlerde Kur'ân'ın sözleri üzerine yapılan çalışmalardan birisi de incelikler üzerine olmuştur. Tefsir âlimleri, kendi tarzına uygun olarak Kur'ân âyetlerini yorumlayarak incelikleri ortaya çıkarmışlardır. Bazı tefsirlerde dil ile incelikler ön plana çıkarken bazı tefsirlerde amel yönlü incelikler ön plana çıkmaktadır. Bazı tefsirlerde önemli bir yeri olan incelik örneklerinin bulunduğu eserlerden birisi de *Tefsîrû'l-Menâr*'dır. Bazı tefsirlerde önemli bir yeri olan incelik örnekleri *Tefsîrû'l-Menâr*'da da bulunmaktadır. Çağdaş dönemin önemli tefsirlerden *Tefsîrû'l-Menâr* müellifi de ilk başlarda benzer bir duruş sergilemiş hatta tefsirinde inceliklere yer verenlere sitem etmiştir. Fakat konunun önemli olmasından dolayı kendisi de önemli incelik örneklerine yer vermiştir. Reşîd Rızâ, Kur'ân'ın edebî üslubunun hükümlere dair birtakım sırlara ve inceliklere ulaştırdığını, edebî üslubu anlamaya gayret edecek toplumların ancak söz konusu hükümlerin ciddiye

alınması ve toplumdaki her ferdin, kendisi dışındaki fertlerin canlarını kendi canı, kanlarını kendi kanı olarak görmesi ile ayakta kalabileceği sonucuna varacağını ifade etmiştir. Reşîd Rızâ, eserinde dil bilgisi, kıraat ve anlam içerikli inceliklere yer vermiştir. Bu çalışma; okuma, tarama ve tespit metoduyla hazırlanmıştır. *Tefsîrû'l-Menâr*'da bulunan âyetler tespit edilerek Reşîd Rızâ'nın konuyla ilgili yaklaşımları ifade edilecektir. Konuyla ilgili âyetler, tespit edilerek konular oluşturulacaktır.

2. Tefsîrû'l-Menâr'daki İncelik Örnekleri

İncelik; inceleme, ince ve özenli bir fikir yürütmeyeyle ortaya çıkarılan bir mesele olarak tanımlanmıştır.² Nükte ile aynı anlama gelen incelik âyetlerin manalarındaki ifade biçimi, lafız gücü, edebî yönü, bir şeyi ortaya çıkarma ve ifadedeki söylemdeki kastın ne olduğunu ifade eden kavramdır. Bu araştırmada *Tefsîrû'l-Menâr*'daki incelik örnekleri ele alınmıştır. Bu örnekler şunlardır:

2.1. Edebî İncelikler

Tefsîrû'l-Menâr'da birçok incelik örnekleri bulunmaktadır. Esere bakıldığında bu örneklerin daha çok edebî örnekler üzere olduğu görülmektedir. Edebî konu ile ilgili vereceğimiz örnekte Allah Teâlâ Bakara suresi 232. âyette şöyle buyurmaktadır: “Kadınları boşadıktan sonra müddetleri sona erince başka biriyle evlenmesine engel olmayın. Bunda Allah'a ve ahiret gününe iman edenler için bir nasihat vardır. Bu onlar için daha temiz ve doğrudur. En doğrusunu Allah bilir”³

Reşîd Rızâ, âyetin ism-i işaretle olan hitabın çeşitliliği için âyetteki edebî inceliklerden olduğunu söylemiştir. Rızâ, Cenab-ı Hak zikredilen hüküm ve hikmetleri sadece Allah'a ve ahiret gününe iman edenler için öğüt yapınca hitabı, “zâlike” sözüyle Hz. Peygamber'e (s.a.v) yöneltmiş, belirtilen şeylerin daha iyi ve daha temiz olması konusunu genellemiş ve “zâlikum” sözüyle de bütün insanlara hitap ettiğini belirtmiştir. Bu hükümlerle kim amel ederse bunlar onun için arınma, ailesinde ve neslinde bereket, haysiyet ve şerefi için temizlik olacağını ifade etmiştir. İster bu âyetlerle ders verilip imanından dolayı öğüt alsın, isterse bu hükümleri vahye dayanmaksızın ve öğütten gafil olduğu halde başka bir sebeple ifa etsin, isterse de bu konuda başkalarını taklit etsin fark etmez. “Zâlike” sözüyle hitabın Hz. Peygamber'e olduğu görüşü müfessirlerin belirttikleri görüşlerden birisidir.⁴ Rızâ, işaret edilen hususun herkesçe anlaşılamayacak bir husus olduğunu göstermek, hitabın tevil yoluyla topluma yahut her ferde yahut da muhataplara değil de uzak-yakın farkını ayırmak için böyle geldiğini zikretmiştir.

² Seyyid Şerif Cürçânî, *Ta'rifat*, thk, Abdurrahman Mara'sali (Beyrut Daru'n-Nefâis, 2007), 432.

³ el-Bakara 2/232.

⁴ Reşîd Rızâ, *Tefsîrû'l-Menâr*, (Kahire: Dârü'l-Menar, 1947), 2/407.

Edebî konu ile ilgili vereceğimiz başka bir örnekte Allah Teâlâ A'râf suresi 26. âyette şöyle buyurmaktadır: *“Ey Ademoğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise indirdik. Takva elbisesi... İşte o daha hayırlıdır. Bunlar Allah'ın âyetlerindedir. Belki düşünüp öğüt alırlar”*.⁵

Reşîd Rızâ âyetteki, *“ve libâsü't-takva zâlike hayr”* âyetinde geçen *“zâlike”* ism-i işaretinin, rabıt zamiri yerine kullanıldığını söylemiştir. Rızâ, *“Zâlike hayr”* cümlesinin, *“libâsü't-takva”* ifadesinin haberi kılındığını, haberde isnad tekrar edilerek cümlenin içeriğinde sağlamlaştırma yapıldığına işaret olduğunu belirtmiştir. Rızâ bu âyetle ilgili bazı müfessirlerin, *“zâlike”* kelimesinin *“libas”* kelimesinin sıfatı olduğunu söylediklerini nakletmiş, bunlardan birisinin Zeccâc olduğunu belirtmiştir. Bazı müfessirlerin de *“zâlike”*yi, bedel veya atf-ı beyan yaptıklarını söylemiştir.⁶ Bu âyetteki *“zâlike”* kelimesinin rabıt zamiri olarak kullanılması cümlenin anlamını teyit edip sağlamlaştırması, edat açısından incelik olduğu görülmektedir.

Edebî konu ile ilgili vereceğimiz başka bir örnekte Allah Teâlâ A'râf suresi 131. âyette şöyle buyurmaktadır: *“Fakat kendilerine iyilik geldiği zaman, işte bu bizim hakkımızdır, dediler, başlarına bir kötülük gelince de işte bu Musa ile yanındakilerin uğursuzluğu yüzünden, dediler. İyi bilin ki onların uğursuzluğu Allah katındandır. Lakin çoğu bunu bilmezler.”*⁷

Âyetteki geçen belâgat inceliği: *“el-hasene”* (iyilik) kelimesi marifedir ve bunun gelmesinden bahsedilirken o olayın oluşunun muhakkak olduğuna delalet eden *“izâ”* edatı kullanılmaktadır. Çünkü Allah'ın rahmetinin öfkesinden ve cezalandırmasına baskın oluşu sebebiyle iyilik, üstün ve sabit bir asla sahiptir. Diğer taraftan başlarına *“seyyie”*nin (kötülük) gelmesinden bahsedilirken şüpheye delalet eden *“in”* edatı kullanılmaktadır. Ayrıca meydana gelişinin az olduğunu ve genel, asıl durum olmadığını ifade etmek için *“seyyie”* kelimesi nekre olarak kullanılmıştır.⁸ Bu iki kullanım şekliyle şunlar ifade edilmektedir: Kavim, iyiliklerle de kötülüklerle de eğitilmemiştir. İyilik, çok ve büyük olmasına rağmen onların sadece kendi hallerine aldandıklarını, zulümlerini sürdürmelerini, saldırganlıkta ısrar etmelerini artırmıştır. Kötülük, onlar için bir öğüt ve ibret vesilesi olmamış ve onların tövbe etmelerini sağlamamıştır.

2.2. Hazf İncelikleri

Kur'ân'ın önemli özelliklerinden ve Kur'ân'a has üslup özelliklerinden birisi de âyetlerdeki hazf örnekleridir. Hazf, sözlükte; fiilinin masdarı olup bir şeyi (sözü) düşürmek, atmak ve zikretmemek manasına gelir. Bir meânî terimi olarak; söylenilmesi icap etmeyen sözün ibârede

⁵ el-A'râf 7/26.

⁶ Rızâ, *Tefsîrül-Menâr*, 8/360; Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbüh*, nşr. Abdülcelîl Abduh Şelebî (Kahire: Dârü'l-Hadîs, 2004), 2/230.

⁷ el-A'râf 7/131.

⁸ Rızâ, *Tefsîrül-Menâr*, 7/132.

zikredilmemesidir.⁹ *Tefsîrû'l-Menâr*'da hazf örnekleri bulunmakta olup burada hazf konusuyla ilgili vereceğimiz başka bir örnekte Allah Teâlâ Nisâ suresi 40. şöyle buyurmaktadır: “*Şüpheski Allah, zerre kadar zulüm yapmaz. Yapılan iyilik zerre kadar da olsa onu kat kat arttırır ve yapana kendi tarafından büyük bir mükafat verir.*”¹⁰

2.3. Lafız İncelikleri

Kur'ân'da lafız açısından birçok incelik örnekleri bulunmaktadır. Reşîd Rızâ bu incelik örneklerine tefsirinde yer vermiştir. Lafız incelikleriyle ilgili vereceğimiz örnekte Allah Teâlâ Âl-i İmrân suresi 17. âyette şöyle buyurmaktadır: “*Ey Rabbimiz! Biz iman ettik. Bizim günahlarımızı bağışla ve bizi cehennem azabından koru.*”¹¹

Reşîd Rızâ bu âyette belâgatle ilgili üç tane incelik olduğunu söylemiştir. Bu inceliklerden birinin lafız, diğer ikisinin mana ile ilgili olduğunu ifade etmiştir. Lafzî inceliğin: Sıfatın irabının vasf edilenden farklı olması zihinde yeni bir hareket meydana getirdiğini ve bundan dolayı zihin bu yeni ifadeye karşı daha da uyanık olduğunu söylemiştir. Mana ile ilgili inceliklerden birincisinin: Medhe sebep olan şeye ait özel bir meziyet açıklanmış olmakta, sanki “*Ey Rabbimiz! Biz iman ettik, diyenlerden de sabredenleri, sadıkları... methediyorum.*” denilmekte olduğunu söylemiştir. Allah bir nevi onların bu sıfatları sebebiyle diğer müminlerden temayüz ettiklerine ve dolayısıyla bu vaade öncelikli olarak hak kazandıklarına şahadet etmektedir. İkinci incelik te böylece bu sıfatların bizatihi beğenilen, methedilen sıfatlar olduğunun tespit edildiğini açıklamıştır.¹²

Lafız incelikleriyle ilgili vereceğimiz başka bir örnekte Allah Teâlâ Mâide suresi 89. âyette şöyle buyurmaktadır: “*Bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da kefareti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek yahut onları giydirmek yahut da bir köle azat etmektir.*”¹³

Reşîd Rızâ âyette lafzî birtakım incelikler olduğunu söylemiştir. Rızâ, “*Kisve/elbise*” kelimesinin “*mesâkin/fakirler*” kelimesine izafetinin, “*it'âm/yedirme*” kelimesinin onlara izafeti gibi olduğunu söylemiştir. Âyette geçen “*kisve/elbise*” lafzının “*it'âm*” kelimesi gibi mastar mı yoksa “*giyilen nesne*” anlamına isim mi olduğu hususunda ihtilaf söz konusudur. Ancak ihtilaf olsa da maksat aynıdır. Öte yandan Allah'ın insanları seçmekte muhayyer kıldığı bu üç seçenek, kendi arasında daha hafiften daha ağıra doğru yükselen bir doğrultuda sıralanmıştır. Buna göre fakiri yedirmek, yemin kefaretinin en hafifi ve en aşağı derecesidir. Rızâ, giydirmenin orta; köle azat etmenin en üst derece olduğunu belirtmiştir.¹⁴ Bu bölümde lafızlarının kullanım özellikleri, bu

⁹ Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dârü's-Sadr, 1999.), 3/93; Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muḥîṭ* (Beyrut: Mu'essesetü'r-Risâle, 1993), 2/1066; Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ İbn Fâris, *Mu'cemü meḳâyîsi'l-luḡa*, thk: Enes Muhammed eş-Şâmî (Kahire: Daru'l Hadîs, 2008), 321; Ebü'l-Bekâ el-Kefevî, *el-Külliyyât*, thk: Adnan Derviş Muhammed Mısırî (Beyrut: Muessesetu'r-Risale, 2011), 384.

¹⁰ en-Nisâ 4/40.

¹¹ Âl-i İmrân 3/17.

¹² Rızâ, *Tefsîrû'l-Menâr*, 3/249.

¹³ el-Mâide 5/89.

¹⁴ Rızâ, *Tefsîrû'l-Menâr*, 7/11.

lafızların sıralaması ve kelime seçimin ne kadar edebî ve seçkin olduğu bu seçimlerin de anlam üzerindeki etkisi anlaşılmaktadır.

2.4. Amele Yönelik İncelikler

Kur'ân'daki mana ve lafızlar birbirini tamamlama açısından gece ve gündüz ilişkisi gibidir. Bu nedenle âyetteki lafızların manaları ve hangi anlamda kullanıldığını bilmek gerekmektedir. Bu çalışmanın bu bölümünde mana inceliklerine yer verilecektir. Amel konusuyla ilgili vereceğimiz örnekte Allah Teâlâ Bakara suresi 7. âyette şöyle buyurmaktadır: “Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Onların gözlerine de bir tür perde gerilmiştir ve onlar için büyük bir azap vardır.”¹⁵

Reşîd Rızâ, âyetteki “Kalplerinin ve kulaklarının üzerine mühür vurulmuştur, gözlerine de perde çekilmiştir.” ifadesindeki incelik bulunduğunu ifade etmiştir. Âyetteki incelik mühür, kapalı ve örtülü olan şeye vurulduğunu söylemiştir. Nitekim kulağın duyma özelliği bakımından konumu da böyledir. Aklın da idrak ve kavrama yeri böyledir. Gözlere gelince, bu duyu organı da algıladıklarını açık ve görülür bir biçimde kavrar. Rızâ, bu türden incelikler, *telhis* adlı kitabında müellifin yer verdiği, “her kelimenin, cümlede beraberindeki kelimeyle birlikte bir konumu, bir değeri vardır.” sözündeki incelikte yatmakta olduğunu belirtmiştir.¹⁶ Kalp ve kulak mühür vurulup gözlere perde çekilmesindeki incelik bu üç organın işlevine vurgu yapmaktır. Bu organların işlevinin önemi ve doğru kullanılmasına dikkat çekilmektedir.

Amel konusuyla ilgili vereceğimiz başka bir örnekte Allah Teâlâ Bakara suresi 219. âyette şöyle buyurmaktadır: “Sana içkiyi ve kumarı soruyorlar. De ki: Onlarda büyük günah ve (bazı) faydalar vardır. Onların günahı, faydasından daha büyüktür. Sana ne infak edeceklerini soruyorlar. “Fazlasını” de. Allah size âyetleri bu şekilde açıklıyor. Umulur ki düşünürsünüz.”¹⁷

Rızâ, Abduh'un: “İçki ve kumar hakkındaki soru ile infak hakkındaki sorunun aynı âyette yer almasındaki inceliğin iki grup insan arasında bir mukayese yapmak olduğunu nakletmiştir.” Bir grup aslında iftihar edilecek ve şeref duyulacak hiçbir yanı olmadığı halde iftihar etmek, övünmek için ya da sonucu kötü de olsa sırf zevk için ama netice itibariyle günah uğruna mal harcıyor. Bir grup da malı ile yoksul ve zayıf kardeşlerinin zorunlu ihtiyaçlarını gidermek, onu kamu hizmetlerine ve hayır işlerine tahsis ederek ümmetinin şanını yüceltmek suretiyle Allah yolunda mal harcadığını söylediğini belirtmiştir.¹⁸

Amel konusuyla ilgili vereceğimiz diğer bir örnekte Allah Teâlâ Bakara suresi 245. âyette şöyle buyurmaktadır: “Ey iman edenler! Ne alışverişi ne dostluk ne de şefaatin olmadığı bir gün gelmeden önce, size rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcadığınız. İnkâr edenler, elbette zalimlerdir.”¹⁹

Reşîd Rızâ, bu âyette bir incelik olduğunu düşünmektedir. Bu hitaptaki incelik, ancak imanda “aynel-yakîn” mertebesine ulaşan, kemalde siddıkların derecesine yükselen, vicdanı ve şuuru incelen, ziyası ve nuru parlayan kimselerde yapacağını yapar ve son derece etkili olacağını

¹⁵ el-Bakara 2/7

¹⁶ Rızâ, *Tefsîrû'l-Menâr*, 1/143.

¹⁷ el-Bakara 2/219

¹⁸ Rızâ, *Tefsîrû'l-Menâr*, 2/318

¹⁹ el-Bakara 2/245

söylemiştir. Çünkü bütün inananlar bu derecelere çıkamaz veya bu basamaklarda yükselmez. Onların çoğunun nefsinde, korkutma, teşvikin yapamadığı etkiyi yapar. Bu nedenle onlar, Allah'ın azabından korktukları veya sevabına tamah ettikleri için Allah yolunda harcama yaparlar. Bazen onlardan zayıf olanlara, orada amele ihtiyaç duyurmayan bir şefaate veya sahibini, yaptığı hataların cezasından koruyacak bir fidyeye aldanma arız olur.²⁰

Amel konusuyla ilgili vereceğimiz başka bir örnekte Allah Teâlâ Nisâ suresi 29. âyette şöyle buyurmaktadır: “*Ey iman edenler! Karşılıklı Rızâya dayanan ticaret olması hali müstesna, mallarınızı, batıl (haksız ve haram yollar) ile aranızda yemeyin. Ve birbirinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah, size karşı merhametlidir.*”²¹

Rızâ, “kendi nefislerini katletme” deyimindeki inceliğin “İslam ümmetinin vahdeti”ni vurgulamak olduğunu belirtmiştir. İslam ümmeti o derece birlik halindedir ki onun her bir ferdi adeta bir diğerrinin aynısıdır. Bir ferdinin bir diğerrine karşı işlediği cinâyet, bir yönden o kişinin kendi nefesine, diğerr yönden de bütün fertlere karşı işlenmiş bir cinâyettir. Hatta Kur’ân bize öğretti ki, bir insanın bir başkasına karşı işlediği cinâyet bütün bir insanlığa karşı işlenmiş bir cinâyettir, yoksa o kişinin sadece dini veya kavmi ya da siyasi bağlarla bağlı olduğu kişilere karşı işlenmiş bir cinâyet değildir.²² Reşîd Rızâ bu âyetteki ifade ile İslam âleminin birlik ve beraberliğini vurgulamaya çalışmış; Müslümanlar arasında fitne, fesat ve kavgadan uzak durmaları tavsiye edilmiştir.

Amel konusuyla ilgili vermek istediğimiz son örnek A’râf suresi 38. âyette şöyle buyurmaktadır: “*Zaten herkes için bir kat daha fazla azap vardır fakat siz bilmezsiniz, diyecektir.*”²³

Âyetteki lafzî incelikler için Rızâ, bu âyetle “*Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver.*” âyeti arasında mana bakımından hiçbir fark olmadığını söylemiştir. Çünkü “*dı’f*” lafzı, iki kata delalet eden kelimelerden olup birbirine eşit iki miktarın birlik oluşturması demektir. “*Dı’f*” kelimesi sayılarda da kullanılır. “*Dı’fu’ş-şey’i*” demek, bir şeyi iki yapan demektir. “*Dı’f*” kelimesi, bir sayıya muzaf (tamlanan) olduğunda, bu sayıyı ve onun aynısını (mislini) gerektirir. Buna göre “*dı’fu’l-vahid, birin iki katı*” iki, “*dı’fu’-aşara, onun iki katı*” yirmidir. Bir kimseye, “*atihi dı’feyni min keza*” denildiğinde manası, ona şundan iki veya iki hisse ver, demek olur. Ama isim tamlaması yaparak (izafet) “*atihi dı’fey vahidin*” denildiğinde manası, ona bir ve onun iki katını, yani üç ver demek olur.²⁴ Kur’ân’ın en özelliklerinden birisi ifade gücüdür. Bu bölümde de âyetlerin ifade gücü ve mana etkisinin gücüne örnekler verilmiştir. Bu incelik örneklerinin uyumu Kur’ân’ın icazı açısından önemli bir edebî örneklerindedir.

²⁰ Rızâ, *Tefsîrü’l-Menâr*, 2/469.

²¹ en-Nisâ 4/29.

²² Rızâ, *Tefsîrü’l-Menâr*, 5/42.

²³ el-A’râf 7/38.

²⁴ Rızâ, *Tefsîrü’l-Menâr*, 8/414.

2.5. Fıkhî ve İbadet İncelikleri

Tefsîrî'l-Menâr'da ele alınan konulardan birisi de fıkhî inceliklerdir. Fıkhî inceliklerle ilgili vermek istediğimiz örnek Bakara suresi 179. âyette Allah şöyle buyurmaktadır: “*Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Umulur ki suç işlemekten sakınırsınız.*”²⁵

Reşîd Rızâ, bu âyetin, nice belâgat ustasını aciz bırakan Kur’ân’ın en beliğ, en etkili âyetlerinden olduğunu belirtmiştir. Bu âyetteki belâgat inceliklerinden biri şudur: Her şeyden bir hüküm, zıddını kapsayacak bir şekilde sunulmuştur. Bu da güvende, yani kısasın kapsamında olan hayattır. Ayrıca “kısas” kelimesinin mârife, “hayat” kelimesinin ise nekre/belirsiz kullanılmasının sebebi; verilen bu hükümde, değeri biçilemeyen ve sırrı da herkesçe bilinen büyük bir hayat türünün bulunduğunu vurgulamaktır.²⁶ Kısadaki incelik kötülüğe engel olmak, kötülükleri bertaraf etmedir. Kısasın hayat kelimesiyle beraber zikredilmesinde önemli bir sır ve kıymet bulunduğu görülmüştür.

Fıkhî inceliklerle ilgili vermek istediğimiz başka bir örnek Bakara suresi 197. âyette Allah şöyle buyurmaktadır: “*Hac, bilinen aylardır. Kim o aylarda hacca niyet ederse hac esnasında kadına yaklaşmak, günah sayılan davranışlara yönelmek ve kavga etmek yoktur. Ne hayır işlerseniz Allah onu bilir. Azık edinin, bilin ki azığın en hayırlısı takvadır. Ey akıl sahipleri! Benden sakının.*”²⁷

Söz konusu üç fiilin yasaklanması için kullanılan bu üç kelimenin, gösterdiği incelik, Harem-i Şerifin saygınlığına ve orada işlenen günahın büyüklüğüne dikkat çekmeye yöneliktir. Çünkü ameller zamanına ve yerine göre birbirinden farklılık gösterirler. Toplum âdâbı özel hayatın âdâbından farklıdır. İnsanın kardeşleriyle birlikte bulunduğu bir yerde, sultanın bulunduğu yerde söylenemeyecek şeyler söylenebilir. Şu halde kişinin ibadet ve Yüce Allah'la baş başa olduğu vakitlerde en mükemmel bir âdâb ve en üstün bir halde bulunması gerekir. Bu üç fiilin ihramlıya haram olan fiillerden olmasındaki sırra gelince; bu, hacı adayının Beytullah'ı ziyareti ile bütün benliğini Yüce Allah'a vermesinde ve ona yönelmesinde ifadesini bulmaktadır. Çünkü hacı aday, bu durumda bütün alışkanlıklarından ve içinde yaşadığı nimetlerden kendini soyutlar. Başkalarına övünebilecek olduğu özelliklerinden ve kendisini onlardan ayıracak ayrıcalıklardan tamamen soyutlanır.²⁸

Bu âyette hem fıkhî bir hüküm hem de ahlakî davranış örneği bulunmaktadır. Bu âyette bazı davranışların farklı bir zaman ve mekânda yapılmasında herhangi bir sorun ya da yasaklama olmamasına rağmen hac dönemi ve Kâbe’de yapılmasının yasak olması görülmektedir. Bu yasağın nedeni Kâbe’nin kutsal, ibadet yapılan yer ve Allah’ın evi olmasından dolayı saygı duyulması gereken yer olma inceliğindedir.

Fıkhî inceliklerle ilgili vermek istediğimiz diğer bir örnek Nisâ suresi 59. âyette Allah şöyle buyurmaktadır: “*Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden olan ulü-l emre de itaat edin. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah'a ve Rasül'e götürün. Bu hem hayırlı hem de netice bakımından daha güzeldir.*”²⁹

²⁵ el-Bakara 7/179.

²⁶ Rızâ, Tefsîrî'l-Menâr, 2/123.

²⁷ el-Bakara 2/197

²⁸ Rızâ, Tefsîrî'l-Menâr, 2/233.

²⁹ en-Nisâ 4/59

Bir âyette “*itaat ediniz*” kelimesinin tekrarı iki itaatın birbirinden farklı olduğunu gösterir. Birinci itaat Allah'ın indirdiği Kur'ân'a itaat, ikincisi ise kendi içtihadına dayanarak Rasül'ün (s.a.v) emrettiği hususlarda O'na itaattır. Bu anlayışı Allah'ın kitab'ında varid olan hüküm teyit etmektedir. Allah'ın kitabında o konuda herhangi bir nas bulunmazsa Hz. Peygamber'in sünnetine bakılır ve sünnetteki hükümle hüküm verilir. Hz. Muhammed (s.a.v)'in Hz. Muaz'ı Yemen'e vali olarak gönderirken kendisine emrettiği de budur. Hulefayı Raşidin'in, onların hakimlerinin ve valilerinin uygulamaları da böyledir. Yüce Allah bu âyete "Ulû'l-emr'e itaat"ı “atiû” (itaat ediniz) lafzı olmaksızın “Rasül'e itaat” üzerine atfetmektedir. Çünkü bu makamda Hz. Peygamber ve Ulû'l-emr bir tek cinstir. Bir başka ifadeyle; yaptığı içtihadta Ulû'l-emr'e itaat, içtihadında Peygamber'e itaattan bedeldir ve vefatından sonra kendisine itaatın yerini almıştır. Bu, Ulû'l-emr'in masum olmasından dolayı değil, aksine maslahat, ümmetin yükselmesi ve zorbalıktan selameti ancak bununla tahakkuk ettiği içindir.³⁰ Bu âyette “*itaat*” kelimesinin iki defa zikredilmesi üzerinde durulmuştur. Bu âyetteki incelik “*taat*” kelimesinin tekrar edilerek kullanılmasıdır. Bundaki incelik, Allah bu ifadeyi tekrarlı kullanarak önce kendisine daha sonra da Hz. Muhammed'e itaat edilmesini, onun sözlerine uyulmasını vurgulamaktadır.

2.6. Konulu İncelikler

Tefsîrü'l-Menâr'da bulunan inceliklerden birisi de farklı konuların durumunu ifade eden örneklerdir. *Tefsîrü'l-Menâr* dirâyet tefsirlerinden biri olması nedeniyle incelik örneklerinin bir kısmı konulu inceliklerinden derlenmiştir.

Konulu inceliklerle ilgili vermek istediğimiz ilk örnek Yûnus suresi 12. âyette Allah şöyle buyurmaktadır: “*İnsana bir sıkıntı dokunduğu zaman gerek yan yatarken gerek otururken gerek dikilirken bize dua eder. Kendisinden sıkıntısını gideriverdik mi sanki kendisine dokunan o sıkıntı için bize hiç yalvarmamış gibi aldırmadan geçer gider. İşte o aşın gidenlere yaptıkları şeyler böyle güzel gelir.*”³¹ Âyetteki “*Kendisinden sıkıntısını gideriverdik mi*” bu ifade herhangi bir şahıs hakkında değil, insan cinsi ve insan tabiatının yapısını ortaya koymaktadır. Lemma ile gelmesindeki incelik şudur: Bu durumda âyeti okuyup işiten kimse duadan sonra belli bir şahıstan zararın kaldırılmasını gözle görülür halde tasavvur eder, daha sonraki tutumunu da görür. İfade yönünden bu daha belîğdir. Buna göre âyetin manası şöyledir. Bizzat ve sebepler yoluyla sıkıntıyı kaldırmaktan aciz kaldığını hissettiği sıkıntısını giderdiğimizde, o, yine eskisi gibi Rabbinden gaflet ve O'na karşı nankörlük haline aynen devam eder. Sanki hali hiç değişmemiştir. Sanki dokunan sıkıntıdan dolayı bize hiç dua etmemiş, biz de sanki onun sıkıntısını gidermemiştir gibi.³²

Konulu inceliklerle ilgili vermek istediğimiz başka bir örnek Tevbe suresi 107. âyette Allah şöyle buyurmaktadır: “*Bir de Müslümanlara zarar vermek, kafirlik etmek, Müslümanların arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah ve Rasülü'ne karşı savaş açmış olanı beklemek için Mescit yapanlar var.*”

³⁰ Rızâ, *Tefsîrü'l-Menâr*, 5/232.

³¹ Yûnus 10/12.

³² Rızâ, *Tefsîrü'l-Menâr*, 11/310.

'İyilikten başka bir maksadımız yoktu.' diye yemin de edecekler. Fakat bunların kesinlikle yalancı olduklarına Allah şahittir."³³

Buradaki temsilden maksat; İslamiyet demek olan hakkın kalıcılığını, kuvvetini, devamını, Müslümanların onun sayesindeki saadetini açıklamak, Müslümanların davranışlarındaki tesir ve meyvesini -bu meyvenin esası takvadır ki bu mükafatın zirvesi Yüce Allah'ın Rızâsı belirtmektir. Ayrıca batılın zaaf ve çöküşünü, yıkılışını, yok olmaya yüz tutuşunu, batıl ehlinin zararını, ümitlerinin çabucak tükenişini, münafıkların kötülüğünü, bu bağlamda Mescid-i Dırar'ı bina etmelerindeki dört çeşit bozgunculuğu -önceki âyette ifade edilmişti- ortaya koymaktır. Mü'minler olan birini grubun binası anlatılırken müşebbehün bih (kendisine benzetilen) zikredilmeksizin sadece müşebbeh (benzetilen) zikredildi. Çünkü maksat, bizzat bunu anlatmaktır. Daha önce onların amellerinden sadece temizlikteki aşın titizlikleri zikredilmişti. İkinci grubun binaları tanımlanırken ise müşebbeh değil, müşebbeh bih tablosu zikredildi. Çünkü daha önce onların bütün maksatları anlatılmıştı. Bu, Kur'ân'ın icazının inceliklerindedir.³⁴

Konulu inceliklerle ilgili vermek istediğimiz diğer bir örnek Tevbe suresi 9. âyette Allah şöyle buyurmaktadır: "Allah'tan, Peygamber'inden ve Allah yolunda cihad etmekten daha sevimli ise artık Allah'ın emri (azabı) gelinceye kadar bekleyin. Allah, fasıklar topluluğunu hidâyete erdirmez."³⁵

Cihad kelimesinin nekre ve müphem olarak ifade edilmesindeki incelik ise şudur: Bir kimse az veya çok Allah yolunda yapılacak olan herhangi bir cihadı, sayılan bu sekiz şeyden birisini sevdiği için terk eder, bunları cihada tercih ederse, âyetteki tehdidi de hak eder. Cihad çeşit çeşittir. Fakat hepsi iki cinste toplanır. 1- Malla cihad 2- Canla cihad. Kıtâl ise canla cihad çeşitlerinden biridir. İlmî ve amelî olarak başka çeşitleri de vardır. Adil ve gerçek bir savaşın planlayıcısı da mekân, yol ve yön haritalarının çizicisi de Allah yolunda mücahit sayılır.³⁶

Konulu inceliklerle ilgili vermek istediğimiz son örnek En'âm suresi 12. âyette Allah şöyle buyurmaktadır: *De ki: "Göklerde ve yerde olanlar kimindir?" "Allah'ındır." O, rahmet etmeyi kendi nefesine yazmıştır. Sizi, varlığında asla şüphe olmayan kıyamet gününde toplayacaktır. Ama kendilerine yazık edenler inanmazlar."*³⁷

Bu âyette bir başka incelik daha vardır: Cümle, mekân ve mekânda bulunanların zikriyle başlamaktadır. Sonra zaman ve zamanda bulunanlar zikredilmektedir. Bunun sebebi şudur: Mekân ve mekâna bağlı olanlar, insan aklına ve fikrine zaman ve zamana bağlı olanlardan (kavranma açısından) daha yakındır. Çünkü sırf akılla kavrananlar bakımından, birtakım incelikler söz konusudur. Mükemmel bir öğretim, önce en somut olandan başlayıp aşama aşama somuttan daha soyut olana ve sonunda da en soyut olana doğru gidilen öğretimdir.³⁸

³³ et-Tevbe 9/107.

³⁴ Rızâ, Tefsîrü'l-Menâr, 11/38.

³⁵ et-Tevbe 9/9.

³⁶ Rızâ, Tefsîrü'l-Menâr, 10/223.

³⁷ el-En'âm 6/12.

³⁸ Rızâ, Tefsîrü'l-Menâr, 7/326.

2.7. Kıraat İncelikleri

Tefsîrû'l-Menâr tefsirindeki inceliklerden biri de kıraat incelikleridir. *Tefsîrû'l-Menâr*'da kıraat konusu müstakil bir konu olarak önemli yer tutmaktadır. Reşîd Rızâ, kıraat konusunu değerlendirirken bazı âyetlerin kıraatlerinde incelik olduğunu ifade etmiştir. Kıraat inceliklerle ilgili vermek istediğimiz örnek Nisâ suresi 95. âyette Allah şöyle buyurmaktadır: “Müminlerden özür sahibi olanlar dışında oturanlarla mallan ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenler bir olmaz. Allah mücahitleri derece bakımından oturanlardan üstün kıldı. Gerçi Allah hepsine de güzellik vadetmiştir, ama mücahitleri, oturanlardan çok büyük bir ecirle üstün kılmıştır.”³⁹

Âyetteki lafzî incelikleri ele alırsak şunları söyleyebiliriz. Kıraat imamlarından Nafi ve İbn Âmir, “ğayra ûli'd-dararı” ifadesindeki “ğayr” kelimesini hal veya müstesna olarak “gayra” şeklinde mansub okumuşlardır. Bu iki imamın dışındaki imamlar ise “gayrı” şeklinde okumuşlardır. Kelime bu takdirde “el-kaidûn” kelimesinden sıfat olmuş olur. Aynı kelime şâz olarak “gayri” şeklinde mecrur da okunmuştur. Bu durumda kelime, “müminin” kelimesinden “sıfat” veya “bedel” olmuş olur. “Ecran azîmen” ifadesindeki “ecr” kelimesi ya mastar olarak ya da hal olarak mansubtur. Kelimenin mastar olması mümkündür çünkü "Allah onlara büyük bir ecir vermiştir" manasınadır. “Derecât” kelimesi ise bu “ecir” kelimesinden bedel olur.⁴⁰ Rızâ, bu âyetin tefsirinde kelimenin kıraati, hangi kelimeyle kullanıldığı ve kelimenin edat ile ilişkisine temas etmiştir.

3. Sonuç

Kur’ân Arap dilinin de etkisiyle eşsiz bir hazineye ve üsluba sahiptir. Kur’ân’ın üslubu alimlere fikir kaynağı olmuş ve bu üslup birçok konuya kaynaklık yapmıştır. Tefsir ilminin Kur’ân’ın anlaşılması için geliştirdiği kriterler yeni edebî örneklerin de keşfedilmesine vesile olmuştur. Kur’ân’daki Allah’ın sözlerinin anlaşılması ve kast ettiği manaların tespiti için belâgat, lügat ilmi kadar meâni ilmi konularından incelikler de etkili olduğu anlaşılmıştır. Çünkü Kur’ân’da söylenen âyetler sadece bir dönem, şahıs ve bir konuyu söylemek, ifade etmek için değil tüm döneme hitap etmesinden dolayı aracılık yapmıştır. Allah’ın Kur’ân’da buyurduğu sözlerin anlaşılmasında birçok etken etkili olduğu gibi meânî ilmi konularından incelikler de etkilidir. Tefsirlerde incelik örnekleri konunun anlaşılmasına farklı bir boyut katmak, insanı düşündüren ve hayrete bırakma gücü bulunmaktadır.

Tefsîrû'l-Menâr, çağdaş dönemin ilk tefsirlerden olması, Kur’ân’ın anlaşılmasını sağlaması ve insanları bilgilendirme amacıyla birçok ders verici örnekler bulunmaktadır. Bu konulardan birisi de meâni ilim örneklerinden olan incelik konusudur. Meâni ilmi tefsir ilmine anlam ve mana olarak birçok yenilik ve güç katmıştır. *Tefsîrû'l-Menâr*'da edebî ve belagi incelik örneklerinin ağırlıkta olmakla beraber fikhî, ibadet, Allah ve kıraatle ilgili incelik örneklerine yer verildiği anlaşılmıştır. *Tefsîrû'l-Menâr*'da ele alınan inceliklerin Reşîd Rızâ tarafından kendine has bir üslup kullanarak konularda, okuyucu ciddiyetten uzaklaştıracak ve konunun önemini etkileyecek durumdan kaçındığı anlaşılmıştır. Ayrıca, *Tefsîrû'l-Menâr*'da birçok

³⁹ en-Nisâ 4/95.

⁴⁰ Rızâ, *Tefsîrû'l-Menâr*, 5/344.

incelik örnekleri yer almakta olup tespit edilen incelik konuları; edebî incelikler, hazf incelikleri, amele yönelik incelikler, kıraat incelikleri, fikhî ve konulu incelikleri konu edinmiştir. Sonuç olarak, Reşîd Rızâ incelik konusuna mesafeli durmuş olsa da diğfer tefsirlerden farklı olmak, Müslümanları bilinçlendirmek ve yeni bir bakış açısı sunmak için bu örneklere yer verdiği görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Cürcânî, Seyyid Şerif. *et-Ta'rifat*. thk. Abdurrahman Maraşali. Daru'n-Nefâis, Beyrut 2007.
- ed-Dimyâtî, Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Abdilganî el-Bennâ. *İthâfî fudalâi'l-beşer bi'l-kırâati'l-erbaate 'aşer*. Beyrut: Âlemü'l-Kutub, 2007.
- el-Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. *el-Ğâmûsü'l-muht*. Beyrut: Mu'essesetü'r-Risâle, 1993.
- el-Kefevî, Ebü'l-Bekâ. *el-Külliyât*. thk: Adnan Derviş Muhammed Mısrî. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2011.
- er-Râğıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal. *el-Müfredât fi ğarîbi'l-Ğur'ân*. thk. Muhammed Seyyid Kılânî. Beyrut: Dârü'l-Mârife, 1961.
- es-Selmân, Muhammed b. Abdullah. *Reşîd Rızâ ve da'vetü'ş-Şeyh Muhammed b. 'Abdilvehhâb*. Küveyt: 1988.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyin Ahmed b. Fâris b. Zekerıyyâ. *Mu'cemü mekâyisi'l-luğa*. thk: Enes Muhammed eş-Şâmî. Kahire: Daru'l Hadîs, 2008.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*. Beyrut: Dârü's-Sadr, 1999.
- Rızâ, Reşîd. *el-Vahyu'l Muhammedî*. Beyrut: Daru'l kutubül ilmiyye, 1426.
- Rızâ, Reşîd. *Tefsîrû'l-Menâr*. Kahire: Dârü'l-Menar, 1947.
- Şehhâte, Abdullah Mahmûd. *Menhecü'l-İmâm Muhammed 'Abduh fi Tefsîri'l-Ğur'âni'l-Kerîm*, Kahire 1984.
- Zeccâc, Ebü İshâk İbrâhîm b. es-Serî. *Me'âni'l-Ğur'ân ve i'râbüh*. nşr. Abdülcelîl Abduh Şelebî. Kahire: Dârü'l-Hadîs, 2004.

Orijinallik Beyanı / Declaration of Authenticity

Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. / This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected.

Akademik Etik Beyanı / Academic Ethics Statement

"Tefsîrû'l-Menâr'daki İncelikler" başlıklı makale bilimsel araştırma tekniklerine ve akademik etik ilkelerine uyularak hazırlanmış, veriler üzerinde herhangi bir tahrifat veya çarpıtma yapılmamış, başka bir araştırmadan kısmen veya tamamen intihal edilmemiş, yayınlanması amacıyla başka bir yayın organına gönderilmemiştir.

The article titled "The Subtleties in Tafsîr al-Menâr" has been prepared in accordance with scientific research techniques and academic ethics principles, no falsification or distortion has been made on the data, no partial or complete plagiarism has been made from another research, and it has not been sent to another publication organ for publication.

Çatışma Beyanı / Conflict Statement

“Tefsîrü'l-Menâr'daki İncelikler” başlıklı makaleyle ilgili olarak diğer kişi veya kurumlarla herhangi bir çıkar çatışmam yoktur.

I have no conflict of interest with other individuals or institutions regarding the article titled "The Subtleties in Tafsîr al-Menâr".

Yazarlık Katkısı

Çalışma tek yazarlı olarak yürütülmüştür. / The study was conducted with a single author.
